

WĘZŁOWE PROBLEMY
PRAWA KARNEGO,
KRYMINOLOGII
I POLITYKI KRYMINALNEJ

Księga pamiątkowa
ofiarowana
Profesorowi Andrzejowi Markowi

pod redakcją
Violetty Konarskiej-Wrzosek
Jerzego Lachowskiego
Józefa Wójcikiewicza

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2010

ŻYCIORYS PROFESORA ANDRZEJA MARKA

Prof. zw. dr hab. Andrzej Marek urodził się 9 maja 1940 r. w Brzozowie, województwo rzeszowskie. W 1949 r. Jego rodzina przeniosła się do Szczecina, gdzie ukończył szkołę podstawową i liceum ogólnokształcące.

W latach 1959–1964 studiował prawo na Wydziale Prawa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Był stypendystą naukowym, współorganizatorem Studenckiego Koła Penitencjarnego, a także zwycięzcą w środowiskowym i ogólnopolskim konkursie krasomówczym.

Po ukończeniu studiów w 1964 r. został zatrudniony w charakterze asystenta w Katedrze Prawa Karnego, kierowanej wówczas przez Prof. dr. hab. Jerzego Śliwowskiego. W tym samym roku podjął aplikację sądową zakończoną w 1966 r. egzaminem sędziowskim. Doktoryzował się w 1968 r. na podstawie rozprawy pt. *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, napisanej pod kierunkiem Prof. dr. hab. Wiesława Daszkiewicza. Kolejny stopień – doktora habilitowanego uzyskał w 1972 r. w Uniwersytecie Łódzkim, na podstawie rozprawy pt. *Warunkowe umorzenie postępowania w polskim ustawodawstwie karnym*, która została nagrodzona w konkursie miesięcznika „Państwo i Prawo” na najlepsze prace doktorskie i habilitacyjne. Tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1979 r., a w 1985 r. – tytuł profesora zwyczajnego nauk prawnych, co uzasadniało powołanie Go na stanowisko profesora zwyczajnego w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, na którym nadal pracuje.

Profesor Andrzej Marek pełnił w macierzystym Uniwersytecie liczne funkcje akademickie. W latach 1973–1975 był prodziekanem, a w latach 1978–1981 dziekanem Wydziału Prawa i Administracji. Przez 11 lat (1979–1990) był dyrektorem Instytutu Prawa Karnego i Kryminologii, a po reorganizacji struktury wydziałowej, polegającej m.in. na likwidacji instytutów, od 1990 r. do chwili obecnej pełni funkcję kierownika Katedry Prawa Karnego i Kryminologii. Przez wiele kadencji był członkiem Senatu UMK, reprezentując Wydział Prawa i Administracji.

Zainteresowania Profesora były zawsze rozległe i obejmowały szeroko pojęte prawo karne, w tym także prawo karne procesowe, prawo

wykroczeń, kryminologię i wiktymologię. Rozwijał je nie tylko w kraju, lecz także podczas licznych pobytów zagranicznych. Spośród nich należy wymienić roczny pobyt w Stanach Zjednoczonych, w roku akademickim 1976/1977, na podstawie konkursowego stypendium, przyznanego przez American Council of Learned Societies, z afiliacją w University of Pennsylvania w Filadelfii i w University of Southern California w Los Angeles; 6-miesięczne stypendium badawcze w Instytucie Maxa Plancka Międzynarodowego i Porównawczego Prawa Karnego we Freiburgu w 1985 r. oraz kolejne stypendia badawcze w tym Instytucie i w Uniwersytecie w Kolonii (1990, 1993, 1999). Wyrazem wysokiej oceny i prestiżu Profesora Andrzeja Marka było trzykrotne zaproszenie Go w charakterze profesora wizytującego przez Uniwersytet w Münster (semestry zimowe 1989/1990, 1992/1993) i przez Uniwersytet w Oldenburgu (semestr zimowy 1990/1991). Podkreślenia wymagają także liczne Jego pobyty w Inter-University Centre w Dubrowniku (jako wykładowcy i uczestnika seminariów wiktymologicznych), kilkakrotny udział w seminariach organizowanych przez Istituto Superiore Internazionale di Scienze Criminali w Syrakuzach (Instytut AIDP), a ostatnio udział w polsko-niemieckich seminariach organizowanych przez Europejski Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą i Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Należy do tego dodać uczestnictwo Profesora Andrzeja Marka w kongresach i sympozjach prawa karnego, kryminologii i wiktymologii (m.in. w Budapeszcie, Hamburgu, Lizbonie, Wiedniu, Sztokholmie i Zagrzebiu) oraz wykłady gościnne w wielu ośrodkach naukowych (ich lista jest niezmiernie długa).

Dorobek naukowy Profesora Andrzeja Marka jest wyjątkowo duży, obejmuje ponad 300 publikacji i ekspertyz (zob. wykaz zamieszczony w niniejszej Księdze), w tym wiodące podręczniki do nauki prawa karnego i prawa wykroczeń, na podstawie których kształciły się liczne pokolenia studentów prawa, oraz obszerny komentarz do kodeksu karnego, ceniony zwłaszcza przez praktyków.

Na szczególne podkreślenie zasługuje aktywność Profesora w zakresie tworzenia i reformowania prawa karnego. Jej przejawem był udział w pracach Komisji do Spraw Reformy Prawa Karnego, która opracowała projekt kodeksu karnego z 1997 r. (1989–1996) oraz Komisji powołanej przez Prezydenta RP w sprawie nowelizacji kodeksu karnego (2001–2002). Jako ekspert uczestniczył w latach 2002–2004 w pracach Nadzwyczajnej Komisji Sejmu do Spraw Zmian w Kodyfikacji (podkomisja prawa karnego), następnie przewodniczył zespołowi prawa karnego materialnego w Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości (2004–2005). Nie można pominąć również tego, że Profesor Andrzej Marek brał udział w licznych szkoleniach dla sędziów i prokuratorów,

organizowanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości, łącząc w ten sposób wiedzę teoretyczną z zakresu prawa karnego z praktyką prawniczą.

W ramach swojej działalności dydaktycznej Profesor Andrzej Marek prowadził wykłady z prawa karnego materialnego i procesowego, prawa wykroczeń i kryminologii, a także oblegane przez studentów seminaria magisterskie. Jego wykłady zawsze cieszyły się dużą popularnością. Profesor Andrzej Marek wypromował liczne grono magistrów (ponad 1000), z których wielu odnosiło sukcesy na egzaminach na aplikacje sądowe, prokuratorskie, adwokackie i piastuje obecnie wysokie stanowiska w tych zawodach prawniczych.

Profesor ma również wielkie osiągnięcia w kształceniu kadr naukowych. Jest promotorem 16 pomyślnie zakończonych przewodów doktorskich, pełnił funkcję recenzenta w wielu przewodach doktorskich, habilitacyjnych i profesorskich oraz opiniował wnioski dotyczące powołania na stanowiska profesora dla wielu polskich uczelni. Jako stały opiniodawca Centralnej Komisji do Spraw Stopni Naukowych i Tytułu Naukowego przygotował opinie dotyczące zatwierdzenia uchwał o nadaniu stopnia doktora habilitowanego oraz wniosków o nadanie tytułu profesora większości profesorów prawa karnego czynnych obecnie na polskich uniwersytetach (łącznie 30 takich opinii). Recenzował także wnioski o nadanie tytułu doktora honoris causa: Prof. dr. hab. H.J. Schneiderowi (Uniwersytet Łódzki, 1990) i Prof. dr. hab. H.J. Hirschowi (UAM w Poznaniu, 1991).

Za zasługi dla rozwoju nauki, zaangażowanie w procesy legislacyjne oraz pracę na rzecz środowiska akademickiego, Profesor Andrzej Marek został uhonorowany Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, a także licznymi nagrodami Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Rektora Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przyznanymi za wybitne osiągnięcia naukowe.

Profesor Andrzej Marek jest członkiem międzynarodowych i krajowych organizacji naukowych. Należy tu wymienić: International Association of Penal Law (sekcja polska, od 1968 r.), International Society of Criminology (od 1977 r.), World Society of Victimology (od 1979 r.), Towarzystwo Naukowe Prawa Karnego z siedzibą w Warszawie oraz Polskie Towarzystwo Kryminologiczne im. St. Batawii w Warszawie i Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

W środowisku naukowym Profesor Andrzej Marek cieszy się wielkim uznaniem nie tylko z powodu rozległej wiedzy naukowej, lecz także z uwagi na Jego wyjątkową rzetelność, obiektywizm i życzliwość. Jako nauczyciel akademicki jest darzony autentycznym szacunkiem przez studentów zarówno z powodu niekwestionowanego autorytetu naukowego, jak i zawsze sprawiedliwych, obiektywnych ocen.

Dobitnym dowodem wysokiej pozycji w polskiej nauce prawa karnego i powszechnego uznania w środowisku naukowym jest powierzenie Prof. dr. hab. Andrzejowi Markowi funkcji Redaktora Naczelnego wielkiego przedsięwzięcia naukowego i wydawniczego, jakim jest 11-tomowy *System Prawa Karnego*. Jest to przedsięwzięcie bez precedensu w całej historii nauki prawa karnego w Polsce. Zaangażowana w nim jest polska profesura prawa karnego, liczni doktorzy i doktorzy habilitowani ze wszystkich ośrodków akademickich. Skupienie wysiłków tak wielkiej rzeszy pracowników nauki na rzecz realizacji tego projektu było możliwe jedynie dzięki wielkiemu autorytetowi Profesora Andrzeja Marka i zaufaniu w skuteczność Jego kierownictwa. Dowodem na to, że przedsięwzięcie to jest realizowane i przynosi konkretne efekty, jest ukazanie się I tomu: *Zagadnienia ogólne* (pod red. A. Marka) oraz zaawansowanie prac nad kolejnymi tomami.

Redaktorzy Księgi Pamiątkowej

I. Monografie i studia monograficzne

1. *Stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu jako podstawa umorzenia postępowania karnego*, *Studia Iuridica*, Toruń 1970 (rec. A. Krukowski, NP 1971, nr 1; J. Tylman, PiP 1971, z. 5)
2. *Warunkowe umorzenie postępowania w polskim ustawodawstwie karnym*, [praca habilitacyjna], Toruń 1971 (rec. J. Tylman, PiP 1972, z. 8–9; M. Cieślak, WPP 1972, nr 4)
3. *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1973
4. *Obrona konieczna w prawie karnym (na tle teorii i orzecznictwa Sądu Najwyższego)*, Warszawa 1979 (rec. S. Frankowski, PiP 1980, z. 1; J. Waszczyński, Pal. 1980, nr 3; O. Mirgos, WPP 1980, nr 1)
5. *Kradzież i paserstwo mienia prywatnego*, Warszawa 1985 [redakcja naukowa i współautorstwo z A. Peczeniukiem i E. Pływaczewskim], (rec. O. Górniok, PiP 1986, z. 1; L. Paprzycki, NP 1986, nr 8)
6. *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985 [wspólnie z M. Antoniszynem], (rec. S. Leszczyński, Pal. 1986, nr 3; I. Lewandowska, *Gazeta Prawnicza* 1986, nr 10; B. Kurzępa, *Problemy Praworządności* 1987, nr 1; A. Krukowski, *Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny* 1986, nr 9–10)
7. *System prawno-karny Stanów Zjednoczonych (w:) Zarys prawa Stanów Zjednoczonych*, red. I. Głuchowski, cz. I, Toruń 1988
8. *Erziehung und Strafe. Jugendstrafrecht in der Bundesrepublik Deutschland und Polen*, Hrsg. J. Wolff, A. Marek, Bonn 1990
9. *Vergleichende Kriminologie: Polen (in:) Handwörterbuch der Kriminologie*, Hrsg. R. Sieverts, H.J. Schneider, Fünfter Band, Berlin–New York 1998

10. *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Przegląd problematyki, orzecznictwo i piśmiennictwo*, Kraków 2000 [wspólnie z J. Satko]
11. *Obrona konieczna. Teoria i orzecznictwo*, Warszawa 2008 (rec. A. Herzog, Prok. i Pr. 2008, nr 10)
12. *Pojęcie prawa karnego, jego funkcje i podział* (w:) *System Prawa Karnego*, t. I, *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010
13. *Obowiązek naprawienia szkody* (w:) *System Prawa Karnego*, t. VI, *Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010 [wspólnie z T. Oczkowskim]

II. Podręczniki i skrypty

1. *Prawo wykroczeń w zarysie*, Warszawa 1975
2. *Zarys prawa karnego*, Toruń 1976, wyd. II, 1978 [wspólnie z A. Grześkowiak i M. Filarem]
3. *Polskie prawo wykroczeń*, wyd. 2, 1981; wyd. 3, 1987, Warszawa
4. *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1986 [red. nauk. i współautorstwo z M. Filarem, A. Grześkowiak, D. Gajdus, E. Pływaczewskim], (rec. O. Górniok, NP 1987, nr 5; L. Paprzycki, Gazeta Prawnicza 1986, nr 23; R.A. Stefański, NP 1989, nr 1)
5. *Kryminologia*, cz. I, Toruń 1986
6. *Prawo karne – część ogólna*, Bydgoszcz 1992; wyd. 2, 1993 (rec. E. Wieleńska, Prawo i Życie z 18 listopada 1992 r.; M. Tarnawski, RPEiS 1992, nr IV; R.A. Stefański, WPP 1993, nr 1–2)
7. *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach. Część ogólna*, Toruń 1994
8. *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, (8 wydań w latach 1995–2007), Toruń (rec. T. Bojarski, PiP 1995, nr 4; O. Górniok, PS 1996, nr 5)
9. *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1997
10. *Prawo karne*, (9 wydań w latach 1998–2009), Warszawa (rec. A. Herzog, Prok. i Pr. 2007, nr 6)
11. *Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń*, Toruń 1997; wyd. 2 zmienione, 2005; wyd. 3, 2009
12. *Prawo wykroczeń*, (6 wydań w latach 1996–2008), Warszawa (rec.: Z. Gostyński, PiP 1997, z. 10; R.A. Stefański, Prok. i Pr. 2002, nr 10)

13. *Podstawy prawa i procesu karnego*, Warszawa 1999, wyd. 2, 2002; wyd. 3, 2003; wyd. 4, 2008, Warszawa [wspólnie z S. Waltosiem]

III. Komentarze

1. *Kodeks postępowania karnego. Orzecznictwo i piśmiennictwo*, red. W. Daszkiewicz, Warszawa 1974 [wspólnie z A. Bulsiewiczem, B. Trawicką]
2. *Komentarz do trzech Konwencji: o zwalczaniu terroryzmu, w sprawie prania pieniędzy oraz kontroli posiadania i obrotu bronią palną (w:) Standardy prawne Rady Europy. Teksty i komentarze, t. III, Prawo karne*, red. E. Zielińska, Warszawa 1997
3. *Nowy kodeks karny – wybrane zagadnienia części ogólnej (w:) Kodeks karny. Krótkie komentarze, z. 7*, Warszawa 1998
4. *Komentarz do Kodeksu karnego – część ogólna*, Warszawa 1999
5. *Komentarz do Kodeksu karnego – część szczególna*, Warszawa 2000
6. *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004; 2 wyd. 2005 (rec. L.K. Paprzycki, Pal. 2004, nr 7–8 oraz Pal. 2005, nr 9–10)
7. *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3 zmienione (wersja elektroniczna w Systemie Informacji Prawnej LEX), Warszawa 2006; wyd. 4, 2007 (rec. W. Grzeszczyk, Prok. i Pr. 2007, nr 5)
8. *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5 rozszerzone i zmienione, Warszawa 2010 (rec. R. Reiwer, Na Wokandzie 2010, nr 2)

IV. Prace w językach obcych

1. *Drug Abuse in Poland*, Bulletin on Narcotics, Genewa 1978, t. XXX, nr 1 [wspólnie z S. Redo]
2. *Criminality and Its Control in Poland. The Data, Comments and International Comparisons*, Acta Universitatis Nicolai Copernici 1979, nr XVIII
3. *Protection of Children in Polish Criminal Law*, Revue Internationale de Droit Penal 1979, nr 3–4 [wspólnie z A. Grześkowiak]
4. *Organized Crime in Poland*, Rassegna di Studi, Quaderni, Istituto Superiore Internazionale di Science Criminali, Siracusa 1979
5. *Reforma krivičnog zakonodavstva u Poljskoj*, Zbornik Pravnog Fakulteta Sveucilista u Rijeci 1981, nr 2 (na podstawie tekstu w jęz. angielskim)

6. *Crime Victim and Criminal Justice Administration*, *Victimology Newsletter*, Muenchengladbach 1983/84, vol. 3
7. *Toward International Protection of Crime Victims*, A paper for International Seminar on Victim Rights, Dubrovnik, May 21–25, 1984
8. *The Position of Crime Victim in Criminal Procedure*, A paper for the Fifth International Symposium on Victimology, Zagreb, August 18–23, 1985
9. *Organized Crime in Poland* (in:) *Organized Crime: A Global Perspective*, ed. R.O. Kelly, Rowman and Littlefield Publ., New Jersey 1986
10. *Resozialisierung und wechselnde Strategien der Bestrafung: Einige Anmerkungen in Bezug auf Polen*, *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 1986, Nr 3
11. *The Legal and Practical Problems Posed by the Difference between Criminal Law and Administrative Penal Law in Poland*, Country report for Congress of International Association on Penal Law /AIDP/ 1987 [wspólnie z B. Kunicką-Michalską], *Revue Internationale de Droit Penal* 1988, vol. 59
12. *Development of Juvenile Justice: Poland on Comparative Background*, *Comparative Law Review*, Univ. Nicolai Copernici, Toruń 1989, vol. 1
13. *Reszocializacio es a bunmegelbzes strategijanak valtozasai engyelorszagban*, *Magyar Jog*, Budapest 1987, Nr 2 (na podstawie tekstu w jęz. niemieckim)
14. *Juvenile Justice in Poland: Its History and Current Development*, *Review of Socialist Law*, Leiden 1988, No 4
15. *Organized and Professional Crime: Is it a Problem for a Socialist Society? Comments on the Situation in Poland*, raport na X Kongres Kryminologii w Hamburgu, 1988 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
16. *Protection and Assistance to Crime Victims in the Socialist Countries of Europe: A Comparative Approach in Outlines*, *Euro-Criminology* 1989, vol. 2
17. *Geschichte des Jugendstrafrechts in Deutschland und Polen*, *Recht der Jugend und des Bildungswesens* 1989, Heft 1 [wspólnie z J. Wolffem]
18. *Georganiseerde misdaad in een socielistische Samenleving; een commentaar op de situatie in Polen* (in:) *Perestrojka en strafrecht* (na podstawie tekstu w jęz. angielskim), *Justitiele Verkenningen*, Den Haag 1989

19. *Die Behandlung delinquenter Jugendlicher im polnischen Recht: Vom Strafrecht zum Jugendrecht* (in:) *Erziehung und Strafe. Jugendstrafrecht in der Bundesrepublik Deutschland und Polen*, Hrsg. J. Wolff, A. Marek, Forum Verlag, Bonn 1990
20. *Die Rolle der Freiheitsstrafe in Polen von dem Hintergrund internationaler Tendenzen*, *Recht in Ost und West* (Berlin) 1991, Heft 11
21. *Das polnische Jugendrechtssystem in Theorie und Praxis* (in:) *Grundfragen des Jugendkriminalrechts und seiner Neuregelung*, 2. Kölner Symposium, Bundesministerium der Justiz, Bonn 1992
22. *Die Entstehung des Jugendstrafrechts im polnischen und deutschen Recht*, *Comparative Law Review* 1992, vol. 3 [wspólnie z J. Wolffem]
23. *Überlegungen zur Wiedergutmachung im polnischen und deutschen Strafrechtssystem*, *Monatschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 1992, Heft 2–3
24. *Le droit penal polonais et les standards europeens*, *Droit Polonais Contemporain* 1993, No 1
25. *Measures to Control Organized Crime: The Situation in Poland against the Background of International Experience*, A paper for 11th International Congress on Criminology, August 22–27, 1993, Budapest
26. *Die Rechtsstellung des Verbrechensoffers im polnischen und deutschen Strafrechtssystem aus rechtsvergleichender Sicht* (in:) *Beiträge zur Rechtswissenschaft (Festschrift für Walter Stree und Johannes Wessels)*, Müller Juristischer Verlag, Heidelberg 1993
27. *Die Bewältigung von Beweisschwierigkeiten durch Veränderung des Rechts, speziell im Wirtschafts – Umwelt – und Drogenstrafrecht*, Referat für deutsch – polnisches Strafrechtsskolloquium, Halle, 11–15 Mai 1994
28. *Organized crime in Poland: How to combat it?*, *European Journal on Criminal Policy and Research*, The Hague 1994, vol. 2
29. *Protection and Assistance to Crime Victims in the Countries of Eastern Europe. A Comparative Approach* (in:) *Global Perspective in Victimology*, eds. S.P. Singh Makkar and P.C. Friday, ABS Publ., Jalandhar (India) 1995
30. *The European Convention on Human Rights and Polish Criminal Law and Procedure*, *Comparative Law Review*, Toruń 1995, vol. 5
31. *Approximation of Polish Law with the EU Standards in Fighting Organized Crime*, *Comparative Law Review* 1996, vol. 6

32. *Victim Policy and Penal Law: Some Reflections on the Legal Possibilities to Adjudicate Restitution – with Particular Reference to Poland*, *International Review of Victimology* 1996, vol. 4
33. *Das neue Strafgesetzbuch. Ursprung und Grundgedanken* (in:) *Festschrift für Hans Joachim Schneider. Kriminologie an der Schwelle zum 21 Jahrhundert*, Walter de Gruyter Verlag, Berlin–New York 1998
34. *Die Notwehr im neuen polnischen Strafgesetzbuch* (in:) *Kriminalität im Grenzgebiet 5/6. Das neue polnische Strafgesetzbuch. Schriftenreihe der Juristischen Fakultät der Europa-Universität Viadrina*, Frankfurt (Oder), Springer Verlag, Berlin–Heidelberg 2002
35. *Die neusten Entwürfe der Verschärfung des Jugendstrafrechts* (in:) *Vergleichende Strafrechtswissenschaft, Frankfurter Festschrift für Professor A. Szwarc*, Dunker und Humblot Verlag, Berlin 2009
36. Zob. także pkt I, poz. 8 i 9

V. Artykuły i referaty naukowe

1. *W sprawie społecznego niebezpieczeństwa czynu*, NP 1966, nr 2
2. *Kary krótkoterminowe i ich środki zastępcze*, *Gazeta Sądowa i Penitencjarna* 1966, nr 15
3. *Istota i zasady odpowiedzialności karnej za wykroczenia – na tle ustawy o przekazaniu niektórych drobnych przestępstw do orzecznictwa karno-administracyjnego*, *Pal.* 1967, nr 5
4. *Istota nieudolnego usiłowania przestępstwa*, *RPEiS* 1968, nr 1
5. *Materialna definicja przestępstwa w związku z projektem kodeksu karnego*, NP 1969, nr 1
6. *Przesłanki warunkowego umorzenia postępowania karnego*, *Zeszyty Naukowe UMK, Prawo IX*, z. 37, Toruń 1969
7. *Pojęcie zasady procesu karnego*, *PiP* 1970, z. 3–4
8. *Zbieg przestępstw i wykroczeń*, NP 1970, nr 9
9. *Istota i skutki warunkowego umorzenia postępowania karnego*, *PiP* 1970, z. 12
10. *O jasność pojęć*, *Gazeta Sądowa i Penitencjarna* 1971, nr 2 (dot. kryteriów społecznego niebezpieczeństwa czynu)
11. *Wina a warunkowe umorzenie postępowania*, NP 1971, nr 5

12. *Materialna definicja wykroczenia*, Zeszyty Naukowe UMK, Prawo X, Toruń 1971
13. *W sprawie charakteru prawnego orzeczenia o warunkowym umorzeniu postępowania*, WPP 1971, nr 4
14. *O niektórych kontrowersjach wokół instytucji warunkowego umorzenia postępowania*, Pal. 1972, nr 9 (dot. kontroli i prawomocności orzeczeń)
15. *W sprawie wykładni art. 344 § 2 k.p.k. na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego i wypowiedzi doktryny*, NP 1973, nr 7–8
16. *Naruszenie zasad bezpieczeństwa ruchu jako znamię przestępstw i wykroczeń drogowych*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW, Szczytno 1976, nr 5
17. *Stan narkomanii w Polsce – próba oceny*, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne, t. IV, Warszawa 1976 [wspólnie z S. Redo]
18. *Lęk przed przestępstwem w Stanach Zjednoczonych*, Gazeta Prawnicza 1977, nr 9
19. *Pokrzywdzony w procesie karnym USA – reforma na 200-lecie*, Gazeta Prawnicza 1977, nr 10
20. *Zwrot w polityce karnej USA*, Gazeta Prawnicza 1977, nr 19
21. *O niektórych problemach teoretycznych współczesnej kryminologii*, Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego, Warszawa 1977, nr 6
22. *„Przestępca w niebieskim kołnierzyku” w świetle kryminologii amerykańskiej*, NP 1978, nr 2
23. *Rola amerykańskiej probacji i jej efektywność*, Acta Universitatis Nicolai Copernici (Zeszyt pamiątkowy prof. J. Śliwowskiego) 1978, z. 84
24. *Przestępczość w świetle badań jej ofiar – uwagi na tle badań amerykańskich*, Przestępczość na Świecie, Warszawa 1980, t. XIII
25. *„Nowy realizm” w polityce kryminalnej Stanów Zjednoczonych – założenia i efekty*, PiP 1980, z. 4
26. *Reforma prawa karnego – uwagi i postulaty*, NP 1981, nr 7–8
27. *Amerykańska ława przysięgłych w świetle badań socjologicznych*, Zeszyty Naukowe IBPS, Warszawa 1981, z. 15 [wspólnie z B. Gronowską]
28. *Model polityki karnej na tle projektowanych zmian ustawodawczych*, PiP 1982, z. 5–6.

29. *Wpływ tymczasowego aresztowania na wymiar kary w świetle badań aktowych*, Pal. 1982, nr 4–5 [wspólnie z E. Stalewską]
30. *Polityka prawno-karna wobec nieletnich* (w:) VI Kongres NZ poświęcony zapobieganiu przestępczości i postępowaniu z przestępcami, red. B. Hołyst, Warszawa 1983
31. *Kto odbiera prawo jazdy*, Gazeta Prawnicza 1983, nr 1
32. *Spółczeństwo wobec przemocy (raport Alain Peyrefitt)*, Gazeta Penitencjarna 1982, nr 17 i Gazeta Prawnicza 1983, nr 2
33. *Główne tendencje polityki kryminalnej ONZ a reforma polskiego prawa karnego*, PiP 1983, nr 1
34. *Przestępca i jej ofiara*, Gazeta Penitencjarna 1984, nr 4
35. *O reformie prawa karnego i polityce karnej raz jeszcze*, Gazeta Prawnicza 1984, nr 8
36. *Ochrona interesów ofiary*, Gazeta Prawnicza 1984, nr 10
37. *Ofiara przestępstwa a wymiar sprawiedliwości*, Studia Kryminologiczne, Kryminalistyczne i Penitencjarne 1985, t. 16
38. *Problemy amerykańskiego systemu wymiaru sprawiedliwości*, Przestępczość na Świecie 1985, t. XVIII
39. *Ochrona ofiar przestępstw w świetle wiktymologii*, Acta Univ. Nicolai Copernici 1985, Nr XXIV
40. *Z rozważań nad etiologią i wiktymologią zgwałceń*, Problemy Praworządności 1986, nr 1 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
41. *Problemy kodyfikacji prawa wykroczeń, w: Problemy współczesnego prawa wykroczeń. Materiały międzynarodowej konferencji*, red. M. Bojarski, Wrocław 1986
42. *Kierunki postulowanych zmian prawa wykroczeń*, PiP 1987, nr 2
43. *Kradzież z włamaniem: wykładnia pojęcia i zagadnienia polityki karnej* (w:) Materiały VII Wrocławskiego Sympozjum Kryminologicznego, Wrocław 1987 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
44. *Sądownictwo dla nieletnich w Polsce na tle porównawczym* (w:) *Postępowanie z nieletnimi*, red. T. Bojarski, Lublin 1988
45. *Konstytucyjne zasady wymiaru sprawiedliwości w Stanach Zjednoczonych* (w:) *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki w perspektywie nauk historycznych i prawnych*, red. J. Justyński, Toruń 1988

46. *Reforma prawa karnego: Co to znaczy postępowe i nowoczesne*, Gazeta Prawnicza 1988, nr 8; Gazeta Penitencyjna 1988, nr 10
47. *Ustawowy model zwalczania przestępczości zawodowej w Polsce*, PiP 1988, z. 11 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
48. *Sporne problemy reformy prawa wykroczeń (Uwagi na tle „Założeń reformy”)*, Zagadnienia Wykroczeń 1988, nr 6
49. *Regulacje prawne dotyczące drobnych czynów karalnych (wykroczeń) w państwach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych Ameryki*, Zagadnienia Wykroczeń 1988, nr 6
50. *Jeszcze o zwalczaniu przestępczości zawodowej*, PiP 1989, z. 4
51. *System kar i zasady ich wymiaru. Uwagi w związku z reformą prawa wykroczeń*, Zagadnienia Wykroczeń 1989, nr 4–5
52. *Prawne i kryminologiczne aspekty polskiego systemu postępowania z nieletnimi*, Przegląd Penitencyjny i Kryminologiczny 1990–1991, nr 18
53. *Rola kary pozbawienia wolności na tle tendencji w polityce kryminalnej* (w:) *Księga Jubileuszowa więziennictwa polskiego*, red. A. Marek, Warszawa 1990
54. *Karnoprawna ochrona dóbr kultury w Polsce – próba oceny* (w:) *Ochrona dzieł sztuki w Polsce (materiały konferencji naukowej)*, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz ASW, Warszawa 1990
55. *Jak traktować przestępców zawodowych*, Wokanda 1990, nr 33 [wspólnie z W. Pływaczewskim]
56. *Jedna sprawiedliwość (reforma prawa karnego)*, Prawo i Życie 1991, nr 29
57. *Prawna ochrona ofiar przestępstw w Polsce i RFN*, Przegląd Policyjny 1991, nr 1 [wspólnie z H.J. Schneiderem]
58. *„Porozumienia” w anglo-amerykańskim procesie karnym i niektórych państwach Europy Zachodniej*, PiP 1992, z. 8
59. *Podstawy prawa karnego krajów anglosaskich*, Przegląd Policyjny 1992, nr 2–3
60. *Przestępczość zorganizowana – zarys problematyki* (w:) *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, red. A. Marek, W. Pływaczewski, Szczytno 1992
61. *Porozumiewanie się i uzgadnianie rozstrzygnięć* (w:) *Porozumiewanie się i uzgadnianie rozstrzygnięć przez uczestników postępowania karnego*, materiały konferencji naukowej, red. A.J. Szwarc, Poznań 1993

62. *Kradzież z włamaniem: wykładnia pojęcia i zagadnienia polityki karnej* (w:) *Materiały VI Wrocławskiego Sympozyjum Kryminologicznego*, Wrocław 1993 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
63. *Naprawiane szkody wyrządzonej przestępstwem. Refleksje na tle projektu nowej kodyfikacji karnej* (w:) *Problemy kodyfikacji prawa karnego* (Księga ku czci prof. M. Cieślaka), Kraków 1993
64. *Myśl Cezarego Beccarii we współczesnej nauce prawa karnego*, Pal. 1994, nr 5–6
65. *Ochrona ofiar przestępstw w systemie prawa karnego*, *Edukacja Prawnicza* 1994, nr 2
66. *Europejska Konwencja Praw Człowieka a polskie prawo karne procesowe*, *Edukacja Prawnicza* 1994, nr 6
67. *Polskie prawo karne na tle standardów europejskich*, *PiP* 1994, z. 5
68. *Problemy reformy polskiego prawa wykroczeń* (w:) *Problemy odpowiedzialności karnej* (Księga ku czci prof. K. Buchały), Kraków 1994
69. *Redukcja warunków penalizacji jako metoda przewyższania trudności w stosowaniu prawa karnego*, *Przegląd Prawa Karnego* 1995, nr 12
70. *Problemy odpowiedzialności karnej przedsiębiorstw*, *Prok. i Pr.* 1995, nr 5
71. *Problemy penalizacji przestępczości zorganizowanej* (w:) *Problemy nauk penalnych* (Prace ofiarowane prof. O. Górniok), Katowice 1996
72. *Proponowany model prawa wykroczeń i orzecznictwa w sprawach o wykroczenia na tle standardów europejskich* (w:) *Rozwój polskiego prawa wykroczeń*, red. T. Bojarski, M. Mozgawa i J. Szumski, Lublin 1996
73. *Nowy kodeks karny – geneza i podstawowe założenia*, *Monitor Prawniczy* 1997, nr 9
74. *Nowy kodeks karny – zasady odpowiedzialności, nowa polityka karna*, *Monitor Prawniczy* 1997, nr 12
75. *Odpowiedzialność karna za przestępstwo łapownictwa* (w:) *Korupcja gospodarcza, materiały konferencji naukowej*, Piła 1998
76. *Odpowiedzialność karna za spowodowanie „lekkich” uszkodzeń ciała przez sprawcę wypadku w komunikacji*, *Prok. i Pr.* 1999, nr 3
77. *Obrona konieczna – jakie granice?*, *Prawo i Życie* 1999, nr 2
78. *Podstawy prawa karnego krajów anglosaskich* (w:) *U progu nowych kodyfikacji karnych* (Księga pamiątkowa prof. L. Tyszkiewicz), Katowice 1999

79. *Ochrona ofiar przestępstw – nowa polska kodyfikacja na tle tendencji międzynarodowych* (w:) *Współczesna teoria i filozofia prawa* (Księga pamiątkowa Prof. W. Langa), Toruń 1999
80. *Konsensualny model rozstrzygnięcia spraw w procesie karnym* (w:) *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności* (Księga ku czci prof. S. Waltoś), Kraków 2000
81. *Karnoprawne aspekty tajemnicy służbowej komornika sądowego*, PS 2001, nr 1; *Problemy Egzekucji* 2000, nr 9
82. *Kodyfikacja prawa karnego na tle przemian społeczno-ustrojowych* (w:) *Przemiany polskiego prawa karnego*, *Studia Iuridica*, t. 1, red. E. Kustra, Toruń 2001
83. *Problematyka Corpus Iuris*, *Monitor Prawniczy* 2002, nr 3
84. *Obrona konieczna w nowym polskim kodeksie karnym* (w:) *Przestępczość przygraniczna*, t. 2, Uniwersytet Viadrina, Collegium Polonicum, Ślubice 2003
85. *Problemy regulacji prawnej i orzekania kary grzywny*, *PiP* 2003, z. 2
86. *Problematyka przypadku korzyści pochodzących z przestępstwa – aktualny stan prawny i projekty zmian nowelizacyjnych*, *Apelacja Gdańska* 2003, nr 1
87. *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, *Prok. i Pr.* 2004, nr 10 [wspólnie z P. Gensikowskim]
88. *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, *Prok. i Pr.* 2004, nr 11–12 [wspólnie z J. Lachowskim]
89. *Uwagi o charakterze prawnym i legislacyjnym modelu sądowego postępowania w sprawach o wykroczenia* (w:) *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywność* (Księga pamiątkowa prof. A. Bulsiewicz), Toruń 2004
90. *Ujęcie winy w prawie karnym jako problem kodyfikacyjny* (w:) *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego* (Księga poświęcona prof. A. Wąskowi), Lublin 2005
91. *Wolność jako przedmiot ochrony prawa karnego* (w:) *Prawnokarne aspekty wolności*, materiały konferencji naukowej, red. M. Mozgawa, Warszawa–Kraków 2006
92. *Czyny współukarane na tle konstrukcji prawnej jedności przestępstwa* (w:) *Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w prawie karnym*, materiały kon-

- ferencji naukowej na Uniwersytecie im. Kardynała S. Wyszyńskiego, red. J. Majewski, Toruń 2006
93. *Powrót chuligańskiego charakteru czynu w prawie karnym (w:) Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga Jubileuszowa profesora Andrzeja Gaberle*, Warszawa 2007
94. *Uwagi o reformie prawa dotyczącego nieletnich*, Archiwum Kryminologii 2007–2008, Tom XXIX–XXX, tom jubileuszowy dedykowany Paniom Profesor Helenie Kołakowskiej-Przełomiec, Zofii Ostriańskiej i Dobrochnie Wójcick
95. *Funkcje kary pozbawienia wolności na tle zmian w polityce karnej (w:) X lat obowiązywania Kodeksu karnego wykonawczego*, red. S. Lelental, G. Szczygieł, Białystok 2009
96. *Kilka uwag o zasadzie praworządności w prawie karnym (w:) Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa Prof. A.J. Szwarcza*, Poznań 2009
97. *Zasada praworządności w prawie karnym materialnym (w:) Praworządność i jej gwarancje*, materiały konferencji naukowej, red. D. Kała, Warszawa 2009
98. *Niepowodzenie prób kompleksowej nowelizacji kodeksu karnego jako efekt sporu między populizmem a racjonalizmem (w:) Populizm penalny i jego przejawy w Polsce. Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego, Szklarska Poręba, 24–27 września 2008*, red. Z. Sienkiewicz, R. Kokot, Wrocław 2010
99. *O fikcji jednoczynowości przestępstwa ciągłego i jej konsekwencjach raz jeszcze*, Prok. i Pr. 2010, nr 1–2
100. *Prawo karne materialne (w:) Sąd dla obywatela* (referat na konferencję Stowarzyszenia Sędziów IUSTITIA, Warszawa 2010
101. *Pojęcie i formy probacji (w:) System Prawa Karnego*, t. VI, *Kary i środki karne. Poddanie sprawy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010

VI. Glosy do orzeczeń Sądu Najwyższego

1. Glosa do wyroku z 27 VII 1967, V KRN 413/67, PiP 1968, z. 8–9 (dot. charakteru prawnego orzeczenia o umorzeniu postępowania z powodu znikomego społecznego niebezpieczeństwa czynu)
2. Glosa do postanowienia z 17 I 1968, Rw 1391/67, WPP 1969, nr 4 (dot. treści wyroku uniewinniającego)

3. Glosa do postanowienia z 18 VI 1970, Z 45/70, WPP 1971, nr 1 (dot. oceny społecznego niebezpieczeństwa samowolnego oddalenia się żołnierza)
4. Glosa do uchwały z 23 IX 1972, VI KZP 45/72, NP 1973, nr 5 (dot. niemożności objęcia wyrokiem łącznym czynu przekwalifikowanego z przestępstwa na wykroczenie)
5. Glosa do uchwały z 25 VIII 1972, VI KZP 16/72, OSPiKA 1974, nr 2 (dot. zakresu sądowej kontroli postanowień prokuratora o warunkowym umorzeniu postępowania)
6. Glosa do postanowienia z 2 VI 1973, IV KZ 91/73, OSPiKA 1974, nr 10 (dot. zakresu prawomocności i zakazu *ne bis in idem*), [wspólnie z S. Redo]
7. Glosa do wyroku z 11 VII 1974, VI KRN 34/74, PiP 1975, z. 8–9 (dot. granic obrony koniecznej)
8. Glosa do wyroku 7 sędziów z 4 IX 1973, V KRN 260/73, PiP 1975, z. 10 (dot. konieczności wskazania formy zamiaru sprawcy w treści wyroku skazującego za zabójstwo)
9. Glosa do postanowienia z 24 VI 1978, Z 14/78, NP 1979, nr 9 (dot. zwrotu sprawy w trybie art. 299 k.p.k. w celu podmiotowego rozszerzenia postępowania), [wspólnie z V. Konarską-Wrzošek]
10. Glosa do wyroku SN z 8 II 1985, IV KR.18/85, PiP 1987, z. 4 [wspólnie z E. Pływaczewskim]
11. Glosa do wyroku SN z 6 X 1986, Rw 721/86, Informacja Prawnicza ZPP, 1987, nr 4–6

VII. Recenzje prac naukowych

1. Rec. monografii T. Cypriana, *Postęp techniczny a prawo karne*, Gazeta Sądowa i Penitencjarna 1967, nr 10
2. Rec. monografii I. Tylmana, *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Gazeta Sądowa i Penitencjarna 1967, nr 18
3. Rec. monografii T. Kaczmarka, *Materialna istota przestępstwa i jego ustawowe znamiona*, NP 1970, nr 4
4. Rec. skryptu S. Waltosia, *Zbiór kazusów z postępowania karnego*, NP 1971, nr 3

5. Rec. podręcznika M. Siewierskiego, I. Tylmana i M. Olszewskiego, *Postępowanie karne w zarysie*, NP 1972, nr 4
6. Rec. monografii M. Leonieniego i W. Michalskiego, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle ustawy i praktyki sądowej*, PiP 1973, z. 1
7. Rec. podręcznika A. Gubińskiego, *Prawo karno-administracyjne*, Pal. 1973, nr 5
8. Rec. podręcznika L. Lernella, *Zarys kryminologii ogólnej*, NP 1973, nr 10
9. Rec. monografii A. Ferenca, *Rewizja strony w procesie karnym*, PiP 1974, z. 3
10. Rec. monografii A. Krukowskiego, *Spoleczna treść przestępstwa, Studium z zakresu polityki kryminalnej*, Warszawa 1974
11. Rec. monografii S. Kalinowskiego, *Rozprawa główna w polskim procesie karnym*, Problemy Prawa Karnego, Uniwersytet Śląski, Katowice 1976
12. Rec. podręcznika E.H. Sutherlanda, D.R. Cresseya, *Criminology* (wyd. 9, Philadelphia 1974), PiP 1977, z. 8–9
13. Rec. monografii D. Glasera, *Adult Crime and Social Policy* (Englewood Cliffs, N.Y. 1972), NP 1977, nr 12
14. Rec. monografii O. Bafii, *Problemy kryminologii (dialektyka sytuacji kryminogennej)*, NP 1979, nr 2
15. Rec. monografii A.von Hirscha, *Doing Justice, The Choice of Punishments*, NP 1979, nr 7–8
16. Rec. monografii K. Shina, *Death Penalty and Crime, Empirical Studies* (G. Mason Univ. Fairfax 1973), Zeszyty Naukowe IBPS 1980, nr 13 [wspólnie z A. Grześkowiak]
17. Rec. monografii J. Gurgula, *Zabójstwo z lubieżności. Studium kryminalistyczno-procesowe*, Problemy Praworządności 1982, nr 6
18. Rec. książki A. Peyrefitte'a, *Spółczesność wobec przemocy* (raport Komisji), Nowe Książki 1983, nr 12
19. Rec. monografii T. Bojarskiego, *Odmiany podstawowych typów przestępstw w polskim prawie karnym*, NP 1983, nr 2
20. Rec. książki G. Cole i in., *Major Criminal Justice Systems* (Sage Publ. Beverly Hills 1981), PiP 1983, z. 7

21. Rec. książki B. Hołysta, *Samobójstwo – przypadek czy konieczność*, Nowe Książki 1984, nr 3
22. Rec. książki B. Hołysta, *Comparative Criminology* (Lexington Publ. 1983), NP 1984, nr 5
23. Rec. książki H.H. Jescheck (Hrsg.), *Die Freiheitsstrafe und ihre Surrogate im deutschen und ausländischen Strafrecht* (Nomos Verlag Baden-Baden 1983, 3. Bande), Recht in Ost und West, Berlin 1985, Heft 5
24. Rec. monografii O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza – wybrane przejawy i uwarunkowania* (Katowice 1986), PiP 1987, z. 8
25. Rec. monografii M.J. Lubelskiego, *Odpowiedzialność karna młodocianych. Studium nad kryteriami karania* (Katowice 1988), RPEiS 1989, nr 3
26. Rec. podręcznika H.J. Schneidera, *Kriminologie* (Berlin–New York–Walter de Gruyter 1987), Recht in Ost und West 1990, nr 1
27. Rec. monografii O. Górniok, *Przestępczość przedsiębiorstw i karanie jej sprawców* (Warszawa 1995), PiP 1996, z. 6
28. Rec. monografii B. Stańdo-Kaweckiej, *Prawo karne nieletnich* (Warszawa 2007), Prok. i Pr. 2008, nr 7–8
29. Rec. książki B. Hołysta, *Terroryzm*, t. 1 i 2 (Warszawa 2009), Prok. i Pr. 2009, nr 6
30. Rec. książki G. Śvedasa, *Podstawy i tendencje polityki kryminalnej w Republice Litewskiej* (Wyd. Uniwersytetu Wileńskiego 2006), Prok. i Pr. 2009, nr 11–12

VIII. Redakcja prac zbiorowych

1. Redakcja monografii: *Kradzież i paserstwo mienia prywatnego*, Warszawa 1985 [współautorstwo z A. Peczeniukiem i E. Pływaczewskim]
2. Redakcja monografii: *Prostytucja w świetle badań kryminologicznych*, Warszawa 1985 [współautorstwo z M. Antoniszynem]
3. Redakcja podręcznika: *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, Warszawa 1986 [współautorstwo z M. Filarem, A. Grześkowiak, D. Gajdus i E. Pływaczewskim]
4. Redakcja pracy zbiorowej: *Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego (1918–1988)*, Warszawa 1990 [współautorstwo]

5. Redakcja monografii [wspólnie z J. Wolffem]: *Erziehung und Strafe. Jugendstrafrecht in der Bundesrepublik Deutschland und Polen*, Bonn 1990
6. Redakcja pracy zbiorowej [wspólnie z W. Pływaczewskim]: *Kryminologiczne i prawne aspekty przestępczości zorganizowanej*, Szczytno 1992
7. Redakcja pracy zbiorowej: *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywności (Księga pamiątkowa prof. A. Bulsiewiczza)*, Toruń 2004
8. Redakcja pracy zbiorowej [wspólnie z A. Bulsiewiczem i V. Kwiatkowską-Darul]: *Doctrina multiplex veritas una (Księga jubileuszowa prof. M. Kulickiego)*, Toruń 2004
9. Redakcja *Systemu Prawa Karnego*, t. I, *Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2010
10. Redakcja naczelna *Systemu Prawa Karnego*, Warszawa 2010–

IX. Inne ważniejsze publikacje naukowe i popularnonaukowe

1. *Rola prawa w życiu Mikołaja Kopernika*, *Prawo i Życie* 1973, nr 18 [wspólnie z J. Śliwowskim]
2. 16 haseł do: *Mała encyklopedia prawa*, Warszawa 1980
3. *Jaka reforma prawa karnego*, *Prawo i Życie* 1981, nr 23
4. *Rok – nie wyrok* (rozmowa z red. A. Jankowskim), *Prawo i Życie* 1983, nr 49
5. *Jerzy Śliwowski [1907–1983] (wspomnienie pośmiertne)*, *PiP* 1983, z. 5
6. *Od kary do profilaktyki* (obszerna rozmowa z red. S. Milewskim), *Gazeta Prawnicza* 1983, nr 24 i *Gazeta Penitencyjna* 1984, nr 1
7. *Międzynarodowe sympozjum wiktymologiczne (Dubrownik 21–24.V.1984)*, *PiP* 1984, z. 10
8. *Po procesie* (w sprawie zabójstwa ks. J. Popiełuszki), *Gazeta Prawnicza* 1985, nr 7
9. „*Mały wymiar sprawiedliwości*”? (artykuł dyskusyjny dotyczący kolegów do spraw wykroczeń), *Kultura* z 4 października 1987 r.
10. *Łagodny urok prawa* (wywiad), *Przegląd Tygodniowy* 1988, nr 5
11. *Kollokwium AIDP poświęcone prawu karno-administracyjnemu (Sztokholm 15–17.VI.1987)*, *PiP* 1988, z. 4

12. *Oplaca się ukraść więcej?*, Polityka z 4 grudnia 1988 r.
13. *Karne reformy*, Przegląd Tygodniowy z 19 marca 1989 r.
14. *Bliżej praworządności* (rozmowa z red. A. Szmakiem), Przegląd Tygodniowy 1989, nr 21
15. *Represyjny system kary nie ma uzasadnienia* (rozmowa z red. Z. Branachem), Fakty z 8 lipca 1989 r.
16. *Zamykać czy nie?* (rozmowa z red. Z. Branachem), Reporter 1989, nr 4
17. *W nastroju grozy (kara śmierci w różnych krajach)*, Polityka 1991, nr 14
18. *Temida wraca do kolegów* (rozmowa z E. Wielińską), Prawo i Życie 1991, nr 28
19. *Jedna sprawiedliwość* (rozmowa z E. Wielińską), Prawo i Życie 1991, nr 29
20. *Sądy powinny przejąć orzecznictwo kolegów do spraw wykroczeń*, Rzeczpospolita z 14–15 czerwca 1995 r.
21. *Podśluch, tajni agenci, zakup kontrolowany*, Rzeczpospolita z 16 sierpnia 1995 r.
22. *Wprowadzenie do: Kodeks karny i ustawa o ochronie obrotu gospodarczego*, Toruń 1995
23. *Obrona czy samosąd*, Przegląd Tygodniowy 1996, nr 26
24. *7 haseł do: Wielka encyklopedia prawa*, Warszawa 2000
25. *Poczucie bezkarności rozzuchwala* (rozmowa z red. A. Binkowską), Prawo i Życie 1998, nr 13
26. *Eutanazja w świetle prawa (wypowiedź w dyskusji redakcyjnej)*, Prawo i Życie 1998, nr 34
27. *Falszywe obrazy (dot. przedstawiania przestępczości w środkach masowej informacji; rozmowa z red. A. Binkowską)*, Prawo i Życie 1999, nr 1
28. *Czy zabrakło ekspertów*, Rzeczpospolita z 23 grudnia 1999 r.
29. *Funkcje prawa karnego w państwie demokratycznym (wykład inauguracyjny w UMK)*, Głos Uczelni 2001, nr 23
30. *Ocena prawna wydarzeń WRN w Bydgoszczy z 19 marca 1981 r. (w:) Marzec 1981. Perspektywa społeczeństwa obywatelskiego (materiały z sesji naukowej)*, Bydgoszcz 2001

31. *Zła ustawa nie powinna wejść w życie (dot. weta Prezydenta do ustawy nowelizacyjnej)*, Rzeczpospolita z 5 października 2001 r.
32. *Umoczymy nieuczciwego (tekst polemiczny dotyczący ustawy antykorupcyjnej)*, Gazeta Wyborcza z 18 sierpnia 2003 r.
33. *Wprowadzenie do dyskusji panelowej: Czy trzeba zmieniać kodeks karny?*, Materiały z konferencji naukowej w INP PAN, Warszawa 2003
34. *Wprowadzenie do: Prawo wykroczeń (Kodeks wykroczeń i kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia)*, (3 wydania, ostatnie 2004), Kraków
35. *Nieprzemysłane zaostrenie kar za pedofilię (krytyczne uwagi o projekcie ustawy o zaostreniu kar za przestępstwa seksualne i kwalifikowane zabójstwo)*, Rzeczpospolita z 14 czerwca 2005 r.
36. *Wprowadzenie do dyskusji panelowej: Represyjność polskiego prawa karnego*, Materiały Zjazdu Katedr Prawa Karnego (Gniezno 2006), Poznań 2008
37. *Pożyteczna reforma Cwiągalskiego (tekst dotyczący projektowanego rozdzielania funkcji ministra sprawiedliwości i prokuratora generalnego)*, Gazeta Wyborcza z 27 marca 2008 r.
38. *Drobiazgowa niesprawiedliwość*, Gazeta Wyborcza z 23 kwietnia 2009 r.
39. *Wprowadzenie do: Kodeks karny. Kodeks karny wykonawczy i inne akty prawne* (18 wydań, ostatnie 2010), Warszawa
40. *Wstęp do: Kodeks karny. Kodeks postępowania karnego. Kodeks karny wykonawczy. Koszty sądowe (edycja sądowa)*, (12 wydań, ostatnie 2010), Warszawa

X. Prace niepublikowane

Około 30 opinii i ekspertyz dotyczących prawa karnego i prawa wykroczeń, opracowanych dla Nadzwyczajnej Komisji do Spraw Zmian w Kodyfikacjach Sejmu RP, Biura Studiów i Analiz Kancelarii Sejmu oraz Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości.

CZEŚĆ I
PRAWO KARNE MATERIALNE
ZAGADNIENIA OGÓLNE

Z PROBLEMATYKI PRZEKROCZENIA GRANIC KONTRATYPU

Tadeusz Bojarski

Zamierzeniem moim jest prezentacja niektórych zagadnień związanych z przekroczeniem granic kontratypu. Znaczenie przekroczenia tych granic jest oczywiście zróżnicowane w zależności od rozpatrywanego kontratypu i jego pozycji wśród okoliczności wyłączających odpowiedzialność. W tych uwagach chcę dokonać syntetycznego spojrzenia na zagadnienie, nie dążąc do pełnych szczegółowych rozważań połączonych ze wszystkimi możliwymi kontratypami, których liczba jest przecież znaczna. Celowe byłoby zapewne bliższe nawiązanie na wstępie do samego pojęcia „kontratyp”. Ograniczę się jednak w tej kwestii do kilku uwag, ponieważ pojęcie to było już niejednokrotnie przedmiotem odpowiednich analiz i sądzę, że mogę w tym miejscu nawiązać tylko do samej istoty kontratypu. Pojęcie „kontratyp” ma już ugruntowaną tradycję w polskim piśmiennictwie prawniczym, chociaż nie jest ono wolne od wątpliwości na szerszym tle okoliczności wyłączających odpowiedzialność. Stanowi je, przyjmując pierwotne ujęcie W. Woltera, okoliczność wyłączająca bezprawność czynu, w szczególności, gdy daje jednostce „wyjątkowe prawo naruszenia cudzego interesu” i z tego powodu została „ustawowo czy naukowo stypizowana”. Okoliczność taka tworzy w stosunku do typu „kontratyp” i modyfikuje jego charakter prawny¹. Jej kryminalno-polityczny sens opiera się na braku społecznej szkodliwości konkretnego czynu, mimo że formalnie odpowiada on warunkom czynu zabronionego. Czyn „wychodzi poza cel” przepisu ustawy karnej, która nastawiona jest na wskazanie zachowań społecznie szkodliwych. Gdy naganność czynu oceniana w kontekście wartości społecznych nie potwierdza się, należy odstąpić od uznania danego zachowania za stanowiące przestępstwo². Brak społecznej szkodliwości czynu powoduje,

¹ W. Wolter, *Prawo karne. Zarys wykładu systematycznego. Część ogólna*, Warszawa 1947, s. 190, 192; zob. też: *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973, s. 163.

² Zob. W. Wolter, *O kontratypach i braku społecznej szkodliwości czynu*, PiP 1963, z. 10, s. 504.

że upada merytoryczna podstawa przestępności tego czynu³, co ustawa karna zwykle wyraża słowami „nie popełnia przestępstwa”. Ten punkt widzenia bywa jednak kwestionowany⁴, moim zdaniem niesłusznie, bowiem to właśnie z powodu braku ujemnej przesłanki społecznej „kontratyp” godzi w sens „typu”⁵, usprawiedliwia naruszenie zakazu⁶. Przy czym kontratypy tworzą z zasady okoliczności nadające się do generalizacji, jak np. obrona konieczna, a nie zdarzenia jednostkowe powodujące spadek społecznej szkodliwości czynu nawet do minimum. Tylko okoliczność powtarzalna może być ustawowo określona lub naukowo opracowana⁷. Podstawą merytoryczną kontratypu jest brak społecznej szkodliwości czynu, a w każdym razie łączą się one ściśle z materialną istotą przestępstwa, ale trzeba się zgodzić, że ocena kontratypów wobec ich zróżnicowania nie musi być jednolita pod względem ich społecznego znaczenia⁸. Czy jest to jednak podstawa do niejednolitej oceny kontratypów pod względem ich treści, tj. czy można je oceniać niejednolicie pod względem treści społecznych – to jednak inna sprawa⁹. Nasuwa się też pytanie, podniesione już szereg lat temu, czy wyrażenia „kontratypy” i „okoliczności wyłączające bezprawność” pokrywają się co do zakresu¹⁰. I w tej kwestii ograniczę się do zaznaczenia problemu, bowiem jej rozstrzygnięcie nie ma decydującego znaczenia dla sprawy przekroczenia granic kontratypu („okoliczności wyłączającej bezprawność”). Zatem, rozwijający się pogląd o niepokrywaniu się ich znaczenia, chociaż interesujący i wnoszący

³ Zob. A. Marek, *Prawo karne*, wyd. 9, Warszawa 2009, s. 168. Prof. A. Marek ujmuje sprawę podstaw kontratypów szerzej, są to okoliczności „które z powodu braku szkodliwości społecznej lub niecelowości karania uzasadniają decyzję ustawy o wprowadzeniu regulacji wyłączającej bezprawność...” (tamże).

⁴ Zob. bliżej R. Zawłocki, *Pojęcie i funkcje społecznej szkodliwości czynu w prawie karnym*, Warszawa 2007, s. 343, 345–346. Mój punkt widzenia w tej sprawie nie pozostaje w sprzeczności ze stanowiskiem, że § 2 art. 1 k.k. kodeksu obowiązującego (tak jak art. 26 k.k. z 1969 r.) nie tworzy żadnego kontratypu. Wypowiadałem się w tej sprawie przeszło 30 lat temu (Pal. 1971, nr 4 oraz 1972, nr 12).

⁵ Por. H. Rajzman, *Zagadnienie „kontratypów” w projekcie kodeksu karnego PRL*, PiP 1963, z. 3, s. 513.

⁶ Por. A. Zoll, *W sprawie kontratypów*, PiP 2009, z. 4, s. 110.

⁷ Zob. H. Rajzman, *Bezprawność, społeczne niebezpieczeństwo, wina w projekcie kodeksu karnego PRL*, NP 1968, nr 12, s. 1733 i n.

⁸ Por. A. Zoll, *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, Warszawa 1982, s. 86 i n., 102 i n.

⁹ Zob. E. Plebanek, *Materialne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009, s. 223–224; por. A. Marek, *Prawo...*, s. 167.

¹⁰ Zob. bliżej A. Zoll, *Kontratypy a okoliczności wyłączające bezprawność czynu* (w:) *Okoliczności wyłączające bezprawność czynu. Materiały IV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Toruń 2008, s. 9 i n.

nowe wątki poznawcze przy operowaniu tymi wyrażeniami, może zostać tylko odnotowany z punktu widzenia potrzeb przy rozpatrywaniu kwestii granic kontratyphu. Oczywiście dla zwolenników zróżnicowania zakresu znaczeniowego tych wyrażen krąg kontratypów będzie węższy od zakresu okoliczności wyłączających bezprawność. Przypomnieć tylko można, że rozróżnienie to zaistniało przy rozpatrywaniu w szczególności problematyki zabiegów lekarskich jako okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną¹¹. Otóż przyjmuje się, że niektóre okoliczności wyłączające bezprawność wykazują pierwotną legalność, a więc odpada w tych wypadkach, jak np. przy czynnościach leczniczych, zasadność (możliwość) posługiwania się konstrukcją kontratyphu. Dyskusja o istocie kontratyphu, o relacji pomiędzy określeniami „kontratyp” i „okoliczności wyłączające bezprawność” rozwinęła się w ostatnich latach intensywnie. Tę dyskusję wolno jednak tylko odnotować¹², nie rozstrzygając w tym miejscu merytorycznie tej kwestii¹³, bowiem – jak zaznaczono – można rozpatrywać zagadnienie granic kontratyphu (okoliczności wyłączającej bezprawność) także bez rozstrzygnięcia tego teoretycznego problemu.

Po powyższych uwagach wstępnych można przejść do rozpatrzenia problemu głównego – przekroczenie granic kontratyphu i jego znaczenie. Ponownie warto nawiązać do słów Profesora W. Woltera i przypomnieć proste ale ważne stwierdzenie, że przekroczenie granic kontratyphu na

¹¹ Zob. A. Zoll, *Odpowiedzialność karna lekarza za niepowodzenie w leczeniu*, Warszawa 1988, s. 6 i n.; zob. też w tej kwestii R. Kędziora, *Odpowiedzialność karna lekarza w związku z wykonywaniem czynności medycznych*, Warszawa 2009, s. 40 i n.

¹² Zob. A. Zoll, *Kontratypy...*, s. 9 i n.; tenże, *W sprawie kontratypów...*, s. 108 i n.; T. Kaczmarek, *O tzw. okolicznościach „wyłączających” bezprawność czynu*, PiP 2008, z. 10, s. 25 i n.; tenże, *O kontratypach raz jeszcze*, PiP 2009, z. 7, s. 41 i n.

¹³ Stanowisko, że niektóre „okoliczności wyłączające bezprawność” nie odpowiadają warunkom kontratyphu charakteryzując się „legalnością pierwotną”, zakłada odmienną sytuację od okoliczności typowych, np. czynność lecznicza jako nie nakierowana na wyrządzenie szkody w zakresie dobra chronionego (zob. M. Filar, *Eksperyment lekarski jako okoliczność wyłączająca bezprawność (w:) Okoliczności wyłączające bezprawność czynu*, red. J. Majewski, Toruń 2008, s. 81 i n). Jednak i w tych przypadkach, jak np. przy okoliczności czynności leczniczej, legalność tej czynności jest zależna od spełnienia określonych warunków. Nie ma bezwarunkowej pierwotnej legalności tych czynności. Tak jak legalność zachowania określonego w art. 25 § 1 k.k. następuje przy spełnieniu ustawowych warunków m.in. bezprawności i bezpośredniości zamachu, tak czynność lecznicza staje się legalna (jest legalna), gdy działającemu przyświecał cel medyczny, czynność została spełniona zgodnie z aktualnym stanem wiedzy medycznej i została wykonana za zgodą pacjenta (za ustawowymi wyjątkami) oraz wykonała ją osoba uprawniona (lekarz). Brak któregoś z tych warunków, tak jak przy innych kontratypach, powoduje, że „czynność lecznicza” nie jest legalna.